

SKÚSENOSTI S NENÁVISTNÝMI PREJAVMI NA INTERNETE VO VZŤAHU S AGRESIVITOU A AKTIVISTICKÝMI A RADIKALISTICKÝMI ZÁMERMI MLADÝCH ĽUDÍ NA SLOVENSKU

JARMILA ZSÍROSOVÁ – ROBERT TOMŠIK

Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie, Bratislava

EXPERIENCES WITH ONLINE HATE SPEECH IN RELATION TO AGGRESSION AND ACTIVISM AND RADICALISM INTENTION OF YOUNG PEOPLE IN SLOVAKIA

Abstract: The subject of the study was to find out what experiences Slovak students have with hateful content and communication on the Internet and what the relationship of these variables is with aggression and activism and radicalism intention of an individual. The research variables were measured using the Hate Content and Communication on the Internet questionnaire (NOKI) developed by the authors, the Buss-Perry Aggression Questionnaire (BPAQ), and Activism and Radicalism Intention Scales (ARIS). A total of 946 respondents aged 14-21 took part in the research, of which 72% were females. Hateful content and communication on the Internet were encountered at least once by 86.8 % of respondents, and more than five times by 42.1 %. A notable portion, 38.8 % of respondents reported being victims of hateful content and communication. Approximately 22.1 % stated that they wrote a hateful message at least once, and 11.3 % of respondents created hateful content at least once. Hateful content and communication were most often directed at an individual/group for reasons of sexual orientation, appearance, race, political opinions, or other reasons. Passive experience with hate content on the Internet correlated with all investigated variables except the radicalism scale. Active experience (creation of hateful content) correlated statistically significantly with all investigated variables, including radicalism, correlation with the activism scale was negative.

Keywords: hate content, hate communication, aggression, activism and radicalism intention

Internet tvorí neoddeliteľnú súčasť každodenného života najmä mladých ľudí, u ktorých sa skúsenosti z online prostredia značne prelínajú s ich reálnym svetom. Internet so sebou priniesol mnoho príležitostí, napríklad rozširovať si vedomosti, získavať informácie, nadviazať vzťahy s podobne zmýšľajúcimi ľuďmi, či zažiť pocit spolupatričnosti (Thorleifsson, Düker, 2021). Rozvoj sociálnych sietí umožnil jednotlivcom vyjadriť svoje postoje a názory, čím však zároveň vznikol priestor pre nové formy hrozieb a rizík v podobe šírenia nenávistných prejavov, ktoré majú potenciál prerásť do násilia v reálnom svete (Hawdon, Oksanen, Räsänen, 2015). Nenávisť v online priestore predstavuje celospoločenský problém, nakoľko nie je cielená len na jednotlivcov, ale aj na celé skupiny ľudí. Tým prispieva k zmene sociálnej súdržnosti a podpore nepriateľských postojov medzi skupinami (Machackova et al., 2020). Zároveň opakované vystavovanie sa nenávistnému obsahu a jeho šírenie môže viesť k posilňovaniu nenávistných postojov a prehlbovaniu vzťahov s radikálnymi komunitami (Costello, 2018; Machackova et al., 2020). V uzatvorených online komunitách často úplne absentujú kontrarnatívny, čo u niektorých jednotlivcov môže zvýšiť ochotu spáchať násilný extrémistický čin (Couto, Modesto, 2020). Pre konečné rozhodnutie jednotlivca je však úloha nenávistného materiálu len jednou zo série psychologických a sociálnych faktorov, a len samotné sledovanie týchto naratívov nestačí (Thorleifsson, Düker, 2021). Jedným z týchto faktorov môže byť miera jeho osobnej agresivity.

Vzhľadom na opísanú problematiku je potrebné preskúmať, akým spôsobom interakcie s nenávistnými obsahmi v online prostredí prispievajú k potenciálnemu riziku radikálneho správania jednotlivcov. Ďalej je dôležité venovať pozornosť tým individuálnym charakteristikám, ktoré môžu prispievať k zníženej odolnosti voči týmto naratívom. Cieľom predkladanej štúdie bolo preto zistiť, aké majú mladí ľudia na Slovensku skúsenosti s nenávistným prejavmi na internete a v akom vzájomnom vzťahu sú s agresivitou jednotlivca a politickou mobilizáciou v offline svete.

Teoretické a empirické východiská

Online nenávistné prejavy

Online nenávistné prejavy sú charakterizované ako násilné, agresívne a urážlivé prejavy vyjadrené prostredníctvom informačno-komunikačných technológií v rôznych podobách textového alebo audiovizuálneho obsahu na internete. Ide o všetky formy prejavov, ktoré šíria, podnecujú, podporujú a ospravedlňujú nenávisť, diskrimináciu, rasizmus, xenofóbiu, či iné formy neznášanlivosti. Tieto prejavy sú namierené voči jednotlivcom a skupinám z dôvodu ich rasy, etnického pôvodu, národnosti, náboženského a politického presvedčenia, rodu, sexuálnej orientácie a i. (Castaño-Pulgarín et al., 2021).

Nakoľko je internet ťažko monitorovateľným a kontrolovateľným miestom (Hale, podľa Costello, Hawdon, 2018), stal sa užitočným nástrojom pre organizované skupiny, ktoré prostredníctvom webových stránok, blogov, diskusných skupín či videohier dokážu pomerne jednoducho šíriť svoje myšlienky a nenávistné ideológie, vytvárať kolektívnu identitu, alebo verbovať nových členov. Jednotlivci sa však stali aktívnejšími ako organizované skupiny, nakoľko tie sú v porovnaní s jednotlivcami ľahšie odhaliteľné. Jednotlivci dokážu anonymne vytvárať nenávistný obsah v podobe príspevkov či komentárov, ktoré sa v masívnej miere šíria medzi ďalších používateľov sociálnych sietí (Machackova et al., 2020).

S rozvojom internetu a platforiem sociálnych sietí sa postupne čoraz viac mladých ľudí stalo svedkami online nenávisti. Kým v roku 2013 uviedlo 53 % Američanov vo veku od 15 do 30 rokov, že videlo nenávistný materiál online (Hawdon, Oksanen, Räsänen, 2015), v roku 2015 sa toto percento zvýšilo na 65,4 % (Costello et al., 2018) a o rok neskôr to už bolo 70 % (Hawdon, podľa Costella et al., 2018). Narastajúci trend sa preukázal aj u mladších respondentov/iek. V kontexte Európy sa v roku 2010 stretlo s nenávistnými správami 12 % detí vo veku 11-16 rokov (Livingstone, podľa Online hate speech, 2018); v roku 2017 až 56 % austrálskych detí a dospelých (12-17 rokov) videlo nenávistné komentáre namierené voči rasovým, kultúrnym a náboženským skupinám (podľa Online hate speech, 2018). Projekt The EU Kids Online network sa zaoberal skúmaním rizík používania internetu európskymi deťmi a dospelými vo veku 11 až 17 rokov. Výsledky prieskumu, ktorý bol realizovaný v období rokov 2017 až 2019, ukázali, že slovenské deti prišli do kontaktu s online nenávisťou v 29 % a české až v 59 % (Machackova et al., 2020).

Pomocou umelej inteligencie boli skúmané najfrekvencovanejšie témy nenávistných prejavov a bolo zistené, že nenávisť bola voči jednotlivcom alebo skupinám najčastejšie namierená z dôvodu etnickej príslušnosti, národnosti, triedy, náboženstva, sexuálnej orientácie, rodu a zdravotného postihnutia (HateBase, podľa Online hate speech, 2018). Značnú prevahu na internete majú myšlienky krajne pravicového extrémizmu, ktoré propagujú presvedčenia zakorenené v nadradenosti bielej rasy a mužskej dominancii. Terčom pravicovej nenávisti sú skupiny považované za ohrozujúce túto ideológiu, ako napríklad rasové alebo etnické menšiny, prisťahovalci, moslimovia, Židia, feministky, homosexuáli, federálna vláda, či politickí liberáli (Hawdon et al., 2014; Ratliff et al.; či Potok, podľa Costella a Hawdona, 2018). Inštitút pre strategický dialóg (*Institute for Strategic Dialogue – ISD*) realizoval prieskum, v ktorom od januára do augusta 2021 sledoval typy diskurzov, aktérov, platforiem a stratégií, ktoré sa vyskytujú v kontexte extrémizmu. Podľa jeho zistení v slovenskom online priestore prevládali naratívy zamerané na nacionalizmus a antisemitizmus, naratívy proti LGBT ľuďom, médiám či demokracii (Kuchta, 2022). K podobným zisteniam dospela aj Európska komisia proti rasizmu a intolerancii (ECRI), ktorá

vo svojej správe uvádza, že prejavy nenávisti boli namierené voči širokému spektru skupín, napríklad LGBTI ľuďom, ženám, Židom, moslimom, Rómom, atď. (Správa ECRI, 2020). Uvedené zistenia sú pomerne znepokojujúce, nakoľko takýto diskurz vytvára prostredie predsudkov a intolerancie, vedie k podporovaniu diskriminácie a ohrozovaniu demokracie (Castaño-Pulgarín et al., 2021).

Online nenávisť má negatívne dopady aj na jednotlivcov, ktorí s ňou prichádzajú do kontaktu. Vplyv nenávistných prejavov však nepôsobí na všetkých rovnako, závisí od konkrétneho jednotlivca, obsahu, miesta a okolností. Nenávistné prejavy môžu prijímateľov/ky zraniť priamo, bezprostredne po zhliadnutí takéhoto obsahu, alebo nepriamo, oneskorene prostredníctvom motivovania ďalších aktérov šíriť nenávistné prejavy ďalej (Chetty, Alathur, 2018). Výskumy poukazujú na to, že kontakt s takýmto materiálom koreluje napríklad so zníženou úrovňou sociálnej dôvery, výkyvmi nálad a hnevom, zvýšenou úzkosťou a depresivitou, v niektorých prípadoch aj s násilím (Hawdon, Oksanen, Räsänen, 2015). Opakované vystavovanie sa nenávistnému obsahu môže viesť k utvrdzovaniu nenávistných postojov, či k bagatelizácii násillia a prehlbovaniu vzťahov s radikálnymi online komunitami (Costello et al., 2018; Machackova et al., 2020). Uzatvorené online skupiny sú obzvlášť nebezpečné, nakoľko v nich často úplne absentujú iné pohľady či kontranaratívy, čo bráni kontaktu s rozmanitosťou a rozvíjaniu kritického myslenia (Couto, Modesto, 2020). Takáto skupinová izolácia prispieva k normalizácii a prehlbovaniu násilných a nenávistných presvedčení, čo u niektorých jednotlivcov môže zvýšiť ochotu spáchať násilný čin aj v reálnom svete (Thorleifsson, Düker, 2021). Samotné agresívne správanie je však moderované vnútornými charakteristikami jednotlivca, napríklad mierou jeho agresivity (Shortland et al., 2017).

Vzťah medzi sledovaním násilných podnetov a agresívnym správaním

Pre pochopenie agresívneho správania, akým sú aj nenávistné prejavy, sa v rôznych kontextoch často používa všeobecný model agresie (angl. *General Aggression Model* – GAM), ktorý predstavuje komplexný a integrujúci rámec zaoberajúci sa úlohou sociálnych, kognitívnych, osobnostných, vývinových a biologických faktorov vplyvujúcich na agresiu (Bushman, Anderson, 2020). Tento model opisuje, ako individuálne črty jednotlivca a situačné faktory ovplyvňujú jeho hodnotiace a rozhodovacie procesy, ktoré následne vyústia do agresívneho alebo neagresívneho správania (Allen, Anderson, Bushman, 2018). V kontexte skúmania vzťahu medzi sledovaním násilných podnetov a agresívnym správaním GAM predpokladá, že individuálne vlastnosti a minulé skúsenosti jednotlivca moderujú vplyv násilných podnetov na jeho správanie či prežívanie. Násilný materiál teda nepôsobí na všetkých rovnako, avšak jeho vplyv môže byť zosilnený u jednotlivcov s vnútornou predispozíciou k agresívnemu konaniu (Shortland et al., 2017). L. Pakaslahtiová (2000) spracova-

la prehľadovú štúdiu výskumov zameraných na skúmanie sociálno-kognitívnych modelov spracovania informácií vysvetľujúcich agresívne správanie. Zistilo sa, že agresívne deti venujú väčšiu pozornosť agresívnej sociálnej interakcii vo svojom okolí v porovnaní s neagresívnymi deťmi (Gouze, podľa Pakaslahtiovej, 2000). Iné zistenia poukazovali na to, že agresívni jednotlivci vyhodnocujú konanie druhých skôr nepriateľským spôsobom a sú presvedčení, že sa im tí druhí snažia ublížiť (Beckett, Milich a Brown, podľa Pakaslahtiovej, 2000). Dospievajúci s vyššou mierou agresivity taktiež dosahovali nižšie výsledky v morálnych postojoch a boli presvedčení, že si obeť násilie zaslúžia (Pakaslahti, 2000). Na základe uvedeného je teda možné sa domnievať, že na jednotlivcov s vyššou mierou agresivity budú nenávistné prejavy na internete pôsobiť intenzívnejšie a budú mať väčší dopad na ich správanie. Poznanie jednotlivých faktorov, ktoré môžu predpovedať individuálne rozdiely v účinkoch interakcie s agresívnym nenávistným materiálom, je prospešné aj pri snahe pochopiť procesy politickej mobilizácie a ochoty ľudí zapojiť sa do spoločensko-politického diania (Shortland et al., 2017).

Politická mobilizácia – aktivizmus a radikalizmus

Je známe, že značná časť procesu radikalizácie mladých ľudí prebieha v online priestore, preto je prospešné, hľadať prepojenia medzi skúsenosťami s nenávistným obsahom na internete a politickou mobilizáciou v reálnom svete. Vplyv radikálnych hnutí, ktoré sa začali mobilizovať na platformách sociálnych sietí a v iných online médiách, sa vo výraznejšej miere stáva viditeľným aj v offline svete, či už na pouličných protestoch, alebo na rastúcom počte násilných extrémistických útokov (Schernbeck, Scheuble, 2021). Politická mobilizácia sa definuje ako rastúci extrém v názoroch, pocitoch a činoch pre podporu vnútrogrupinových cieľov v situáciách vnímaného medziskupinového konfliktu. Ide o mobilizáciu presvedčení, ktorá je dôležitou súčasťou zvyšovania podpory pre konflikty, a mobilizáciu akcie, ktorá je významná pre skúmanie pripravenosti na politickú akciu (McCauley, Moskalenko, 2008). Legálne a nenásilné činnosti predstavujú aktivizmus, ktorý je definovaný ako rozvinutý, relatívne stabilný sklon jednotlivca zapojiť sa do kolektívneho spoločensko-politického správania, pričom cieľom je riešiť problémy určitej skupiny a navodiť zmenu (Corning, Myers, 2002). Radikalizmus vyjadruje aktivity, ktoré sú za hranicou legálnosti. Medzi radikálne aktivity sa zaraďuje aj podporovanie a sympatizovanie so skupinami, ktoré pre dosiahnutie svojich cieľov využívajú násilné prostriedky. Cesta od aktivizmu k radikalizmu nie je lineárna, teda radikalizmus nie je len vyostrenou formou aktivizmu. Jednotlivec sa môže zradikalizovať z akejkoľvek úrovne, bez predošlej participácie na legálnych aktivitách, či len zo záujmu o politické dianie (Moskalenko, McCauley, 2009). Takáto politická mobilizácia je úzko spätá so skupinovou identifikáciou, ktorá by mala určovať ochotu jednotlivca obetovať sa

pre cieľ skupiny (Trujillo, Prados, Moyano, 2016). V prípade prehĺbenia vzťahov s radikálnymi skupinami, ktoré hlásajú nenávisť voči určitým skupinám obyvateľstva, sa prostredníctvom zdieľania rôznych nenávisťných materiálov jednotlivci môžu vzájomne povzbudzovať k čoraz radikálnejším aktivitám, čo predstavuje riziko pre celú spoločnosť (Schernbeck, Scheuble, 2021).

Monitorovacia správa o stave extrémizmu v Slovenskej republike za obdobie 2020 – 2021 (2022) upozornila na nárast radikálneho diskurzu a trestnej činnosti spojenej s extrémizmom. Rizikovým faktorom pre radikalizáciu je aj dlhodobé vystavovanie sa násilným ideologickým materiálom a propagande. Takéto socio-politické prostredie vplýva na spoločnosť, a to predovšetkým na mladých ľudí. Tí sú obzvlášť zraniteľní, nakoľko trávajú mnoho času v online prostredí, v ktorom na nich radikálne skupiny cielene pôsobia (Ellis, Dalaine, 2022). Zároveň prirodzene stúpa záujem mladých ľudí zapájať sa do politických aktivít, ktoré im pomáhajú naplniť dôležité vývinové úlohy (Pfundmair, Paulus, Wagner, 2020). Skúmanie miery politickej mobilizácie a skúseností s online nenávisťnými prejavmi môže byť prínosné pre včasné odhalenie potenciálneho rizika. Dôležitým faktorom sú však individuálne charakteristiky jednotlivcov, ktoré môžu slúžiť ako katalyzátor pre agresívne správanie. Z tohto dôvodu bolo cieľom predkladanej štúdie zistiť, aké majú mladí ľudia na Slovensku skúsenosti s nenávisťným obsahom a komunikáciou na internete. Otázky boli smerované aj na zisťovanie dôvodov, pre ktoré bola táto nenávisť voči jednotlivcovi alebo skupine namierená. Ďalším cieľom bolo preskúmať vzájomné vzťahy medzi skúsenosťami s nenávisťou online, agresivitou jednotlivca a sklonom k aktivistickému a radikálnemu správaniu v offline svete.

Výskumný súbor a spôsob zberu dát

Zvolenou cieľovou skupinou pre predkladaný výskum boli študenti/ky na Slovensku. Do výskumu sa celkovo zapojilo 988 respondentov/iek, pričom 42 (4,25 %) z nich bolo vylúčených na základe nekonzistentných odpovedí v kontrolných položkách. Výsledný výskumný súbor tvorilo $N = 946$ respondentov/iek vo veku od 14 do 21 rokov ($AM = 16,85$; $SD = 2,313$). Početné zastúpenie jednotlivých vekových kategórií bolo nasledovné: 14-15 ročných 192 (20,4 %); 16-18 ročných 630 (66,9 %); 19-21 ročných 120 (12,8 %). Z celkového počtu bolo 240 (25,37 %) mužov a 682 (72,09 %) žien, kým 22 respondentov (2,54 %) označilo pri položke rod možnosť „iné“. Priemerný vek oboch rodov (muži, ženy) bol porovnateľný ($\pm 0,02$). Z hľadiska krajov boli respondenti/ky pomerne rovnomerne distribuovaní/é, až na kraj bratislavský ($N = 6$) a banskobystrický ($N = 45$), pri ktorých bolo zastúpenie respondentov/iek pomerne nízke. Najväčšie zastúpenie mali respondenti/ky zo stredných odborných škôl (49,26 %), následne respondenti/ky z gymnázií vrátane osemročných gymnázií

(43,65 %), kým zostávajúci 7,09 % respondentov/iek aktuálne študovalo na odborných učilištiach alebo na základných školách.

Dáta boli zbierané v období od novembra 2021 do marca 2022 prostredníctvom online formulára programu Microsoft Forms, ktorý bol študentom/kám distribuovaný cez kontakty centier poradenstva a prevencie, ktoré oslovili školy vo svojom regióne. Dotazníkovú batériu študenti/ky vyplňali skupinovo na vyučovacích hodinách za prítomnosti odborného/nej zamestnanca/kyne školy. Každý/á zo študentov/iek mal/a k dispozícii samostatné elektronické zariadenie (školský počítač, tablet, mobilný telefón a pod.). V úvode formulára boli respondenti/ky informovaní/é o účele výskumu a spôsobe spracovania dát s dôrazom na zachovanie anonymity.

Metódy

NOKI – Nenávistný obsah a komunikácia na internete. Skúsenosti respondentov/tiek s nenávistným obsahom a komunikáciou na internete boli zisťované autorským dotazníkom, ktorý bol zostavený na základe výskumných prác nórskeho autora J. Hawdona, A. Oksanena a P. Räsänen (2015) a novozélandského Dotazníka nenávistných prejavov (Online Hate Speech Questionnaire, 2018) od neziskovej organizácie pre online bezpečnosť Netsafe. Výsledný nástroj pozostával z 11 položiek, ktoré sa týkali nenávistnej digitálnej komunikácie (čet, komentáre, súkromné správy) a nenávistného obsahu na internete (príspevky, statusy, internetové mémy – tzv. meme, videá, články...), ktoré urážajú, diskriminujú, obviňujú, zneužívajú alebo znevažujú ľudí z dôvodu ich rasy, etnického pôvodu, rodu, národnosti, sexuálnej orientácie, náboženstva, veku, zdravotného znevýhodnenia a/alebo z iného dôvodu. Otázky nazerali na problematiku z troch hľadísk: A. receptívna skúsenosť (stretli sa s NOKI), B. pasívna skúsenosť (boli terčom NOKI) a C. aktívna skúsenosť (vytvorili NOKI). Úlohou respondentov/iek bolo vyjadriť frekvenciu týchto skúseností na škále Neviem – Nikdy – Raz – Párkrát (2 až 4-krát) – Veľakrát (5-krát a viac). Dotazník bol rozdelený na dve subškály: Pasívna skúsenosť s NOKI (P-NOKI), ktorá zahŕňa receptívne a pasívne skúsenosti s NOKI (3 položky) a subškála Aktívna skúsenosť s NOKI (A-NOKI) vyjadrujúca aktívne vytváranie NOKI (3 položky). Nasledovalo päť položiek zisťujúcich príčiny, pre ktoré boli NOKI voči jednotlivcovi a/alebo skupine namierené a na akých platformách sa najčastejšie s NOKI respondenti/ky stretávali. Presné znenie položiek dotazníka je uvedené nižšie v tabuľkách č. 2, 3 a 4.

BPAQ – Dotazník agresivity (Buss-Perry Aggression Questionnaire). Za účelom zisťovania miery agresivity bol použitý dotazník autorov A. H. Bussa a M. Perryho (1992). Agresivitu považujú za samostatnú osobnostnú predispozíciu k agresívnemu konaniu, ktoré môže mať rôzne formy manifestácie. Dotazník pozostáva z 29 položiek,

ktoré sýtia štyri škály: Fyzická agresivita (9 položiek), Verbálna agresivita (5 položiek), Hnev (7 položiek) a Hostilita (8 položiek). Fyzická a verbálna agresivita predstavujú inštrumentálne alebo motorické zložky agresívneho správania, ktoré sa vyznačuje poškodzovaním a zraňovaním druhých. Hnev je emocionálnym alebo afektívnym komponentom, ktorý zahŕňa fyziologické vzrušenie a pripravenosť k agresívnemu správaniu. Škála hostilita pozostáva z pocitov nespravodlivosti a nepriateľstva a vyjadruje kognitívnu zložku agresivity (Buss, Perry, 1992). Úlohou respondentov/iek bolo na 5-bodovej Likertovej škále vyjadriť, nakoľko ich dané výroky vystihujú na stupnici od 1 – vôbec ma to nevystihuje, po 5 – úplne ma to vystihuje.

ARIS – Škály aktivistických a radikalistických zámerov (Activism and Radicalism Intention Scales). Autormi toho nástroja sú S. Moskalenkova a C. McCauley (2009), ktorých cieľom bolo vyhodnotiť politickú mobilizáciu v zmysle ochoty obetovať sa pre skupinu alebo záležitosť a zapojiť sa do určitých činností na podporu tejto skupiny. Aktivity sú odstupňované od nenásilných, konvenčných, skôr dobrovoľníckych činností, po tie riskantnejšie a násilnejšie formy. Takýmto stupňovaním vznikli dve samostatné škály. Prvá škála aktivistických zámerov AIS (4 položky) pozostáva z položiek, ktoré opisujú legálne, nenásilné aktivity, akými sú napr. ochota vstúpiť do organizácie, dobrovoľnícky pomáhať pri príprave aktivít a pod. Druhá škála radikalistických zámerov RIS (5 položiek) už predstavuje činnosti, ktoré sú za hranicou legálnosti, je prítomný zámer a ochota použiť násilie pre podporenie cieľov politickej, alebo inej skupiny. Respondenti/ky vyjadrovali svoj súhlas s danými aktivitami na 7-bodovej Likertovej škále od 1 – úplne nesúhlasím po 7 – úplne súhlasím.

Štatistické spracovanie dát

Dáta boli spracované pomocou štatistických programov SPSS ver. 20 a JASP 0.16.1.0. Pre opis dát boli použité metódy deskriptívnej štatistiky ako priemer, počet, percentá, minimum, maximum a štandardná odchýlka. Odchýlky od normálnej distribúcie dát boli testované Kolmogorovovým-Smirnovovým testom (Dimitrova, Kaishev, Tan, 2020). Za účelom zistenia korelácií bol použitý Pearsonov koeficient korelácie (Tomšík, 2017). Uskutočnená lineárna regresia nepriniesla výsledky, ktoré by plauzibilnejšie vysvetľovali vzťahy medzi premennými, preto sa v texte opierame iba o korelácie.

Výsledky

V tabuľke 1 sú uvedené základné deskriptívne ukazovatele všetkých skúmaných premenných v modeli. V nasledujúcej tabuľke 2 sú uvedené opisné údaje jednotlivých kvantitatívne hodnotených položiek dotazníka nenávistného obsahu a komunikácie

na internete (NOKI). Pre špecifickejšiu analýzu sú v tabuľke uvedené aj percentuálne podiely odpovedí v jednotlivých stupňoch škály. Až 86,8 % respondentov/iek sa stretlo minimálne raz s nenávisťným obsahom a komunikáciou na internete, kým 42,1 % sa stretlo viac než päťkrát. Digitálny obsah, ktorý považovali za nenávisťný alebo urážlivý, nahlásili aspoň raz administrátorom stránky v 68,6 % prípadov. Až 38,8 % respondentov/iek bolo minimálne raz obeťami NOKI. Približne 22,1 % respondentov/iek sa vyjadrilo, že minimálne raz napísalo nenávisťnú či diskriminujúcu správu, kým 11,3 % respondentov/iek minimálne raz vytvorilo nenávisťný obsah na internete, ktorý mal za cieľ šikanovať či znevažovať jednotlivca alebo skupinu. V 5,9 % prípadov bol digitálny obsah vytvorený respondentmi/kami aspoň raz nahlásený administrátorom stránky.

Ďalším cieľom výskumu bola analýza cieľových skupín NOKI z receptívneho, pasívneho a aktívneho hľadiska. Respondentom/kám boli položené tri otázky, konkrétne A. Stretol/a som sa s nenávisťnou komunikáciou alebo obsahom na internete namiereným voči jednotlivcovi/skupine, B. Bol/a som terčom nenávisťnej komunikácie alebo obsahu na internete a C. Bol/a som agresorom nenávisťnej komunikácie alebo obsahu namiereného voči jednotlivcovi/skupine, s tým, že uvádzali, z akého dôvodu bola nenávisť voči jednotlivcovi/skupine namierená (tabuľka 3). Pri receptívnej a aktívnej skúsenosti respondenti/ky uvádzali aj konkrétne platformy, na ktorých NOKI evidovali, resp. platformy, na ktorých sa do NOKI aktívne zapojili (tabuľka 4).

Nenávisťný obsah na internete bol najčastejšie namierený voči jednotlivcovi/skupine z dôvodu sexuálnej orientácie, a to až v 68,39 percentách prípadov. Ďalšie uvedené dôvody nenávisťi boli vzhľad (58,03 %), rasa (53,70 %), či politické názory (46,41 %). Obeťami/obetou NOKI bolo až 19,13 % z opýtaných kvôli ich vzhľadu. Ďalšie významné faktory uvedené ako dôvody diskriminácie boli sexuálna orientácia

T a b u ľ k a 1

Deskriptívna štatistika sledovaných premenných

Premenné	N	Min	Max	AM	SD
Pasívna skúsenosť s NOKI	946	0	12	7,02	2,399
Aktívna skúsenosť s NOKI	946	0	12	3,52	1,466
Fyzická agresivita (BPAQ)	946	9	45	17,72	6,890
Verbálna agresivita (BPAQ)	946	5	25	14,56	4,063
Hnev (BPAQ)	946	7	35	18,73	6,221
Hostilita (BPAQ)	946	8	40	23,53	6,785
Aktivistické zámery (AIS)	946	4	28	16,08	6,226
Radikalistické zámery (RIS)	946	5	35	12,90	7,016

Tabuľka 2

Deskriptívna štatistika položiek dotazníka NOKI

Položky dotazníka NOKI	AM	SD	Frekvencia odpovedí v %				
			Neviem	Nikdy	Raz	2 až 4-krát	Viac než 5-krát
1. Ako často sa na internete stretávaš s nenávisťou komunikáciou alebo s nenávisným obsahom, ktorý je namierený voči jednotlivcovi alebo skupine? (P-NOKI)	3,00	1,176	6,9	6,4	8,5	36,2	42,1
2. Nahlásil/a si niekedy digitálny obsah (príspevok, komentár, video...) administrátorom stránky, pretože si ho považoval/a za nenávisný a urážlivý? (P-NOKI)	2,39	1,197	5,0	26,4	11,3	39,0	18,3
3. Bol/a si niekedy terčom nenávistej komunikácie alebo nenávisného obsahu na internete, ktorý Ťa urážal, diskriminoval, šikanoval a/alebo znevažoval? (P-NOKI)	1,63	1,038	5,8	55,3	15,2	17,3	6,3
4. Napísal/a si niekedy nenávisnú správu alebo komentár na internete, ktorý by urážal, diskriminoval, šikanoval a/alebo znevažoval jednotlivca alebo skupinu? (A-NOKI)	1,34	0,840	4,5	73,4	9,5	9,1	3,5
5. Vytvoril/a si niekedy nenávisný obsah (príspevok, meme, video...), ktorý by urážal, diskriminoval, šikanoval a/alebo znevažoval jednotlivca alebo skupinu? (A-NOKI)	1,17	0,634	2,5	86,2	5,1	4,1	2,1
6. Bol Tvoj digitálny obsah (príspevok, komentár, video...) niekedy nahlásený administrátorom stránky, pretože ho iní užívatelia považovali za nenávisný a urážlivý? (A-NOKI)	1,01	0,480	7,8	86,3	3,7	1,7	0,5

(6,98 %), vek (6,45 %) a rod (4,55 %). Agresori vytvárali NOKI namierené najčastejšie voči jednotlivcovi/skupine z iných dôvodov (11,31 %), potom z dôvodov politických názorov (4,65 %) a sexuálnej orientácie (4,02 %), či vzhľadu (3,91 %). Podrobné výsledky sú uvedené v tabuľke 3.

T a b u ľ k a 3

Údávané dôvody nenávistného obsahu a komunikácie na internete (frekvencia v % z 946 respondentov/tiek)

Odpovede (dôvody nenávistnej komunikácie)	Položky dotazníka NOKI		
	A. Stretol/a som sa s nenávistnou komunikáciou alebo obsahom na internete voči jednotlivcovi/skupine	B. Bol/a som terčom nenávistnej komunikácie alebo obsahu na internete	C. Bol/a som agresorom pri nenávistnej komunikácii alebo obsahu voči jednotlivcovi/skupine
Etnický pôvod	24,00	1,90	1,59
Rod	24,42	4,55	1,27
Zdravotné znevýhodnenie	25,26	2,01	1,37
Vek	25,48	6,45	3,38
Národnosť	27,59	4,33	2,33
Náboženstvo	28,54	2,96	2,01
Politické názory	46,41	5,29	4,65
Rasa	53,70	2,96	3,70
Vzhľad	58,03	19,13	3,91
Sexuálna orientácia	68,39	6,98	4,02
Iné	15,54	13,64	11,31

V Tabuľke 4 sú uvedené digitálne platformy, na ktorých sa s nenávistným obsahom a komunikáciou respondenti/ky najčastejšie stretávali, resp. na ktorých takýto obsah uverejňovali. Sociálne siete sú tým najčastejším miestom, kde sa v 87,63 percentách s NOKI stretávajú, a na ktorom v 10,78 percentách NOKI uverejňujú.

Následne sme zisťovali vzťahy medzi hlavnými premennými výskumu – subškálami dotazníka NOKI (Pasívna skúsenosť s NOKI a Aktívna skúsenosť s NOKI) – a ostatnými premennými – subškálami dotazníka BPAQ (Fyzická agresivita, Verbálna agresivita, Hnev a Hostilita) a dotazníka ARIS (Škála aktivistických zámerov a Škála radikalistických zámerov). Zistené vzťahy sú nízke, avšak štatisticky významné. Pasívna skúsenosť s NOKI koreluje so všetkými skúmanými premennými okrem Škály radikalistických zámerov. Najsilnejší korelačný vzťah bol so škálou Hostilita ($r = 0,291$), ktorá reprezentuje kognitívnu zložku agresivity. Aktívna skúsenosť s NOKI korelovala štatisticky významne so všetkými skúmanými premennými, avšak korelácia so Škálou aktivistických zámerov bola záporná ($r = -0,066$). Najsilnejší korelačný vzťah bol s inštrumentálnymi zložkami agresivity, teda so škálou Fyzická agresivita ($r = 0,280$) a Verbálna agresivita ($r = 0,210$).

Aktivistické a radikalistické zámery spolu prakticky nesúvisia. Aktivizmus nízko významne koreluje s hnevom a hostilitou. Radikalizmus koreluje významne so všetkými subškálami dotazníka agresivity, najmä s fyzickou agresivitou. Korelačná matica je uvedená v tabuľke 5.

Tabuľka 4

Vnímanie a vytváranie nenávistných obsahov a komunikácie na internetových platformách (frekvencia v % z 946 respondentov/tiek)

Udávané internetové platformy	Položky dotazníka NOKI	
	Na ktorých online platformách sa najčastejšie stretávaš s nenávistnou komunikáciou alebo obsahom?	Na ktorých online platformách najčastejšie uverejňuješ nenávistnú komunikáciu alebo obsah?
Sociálne siete (napr. Facebook, Instagram, TikTok, Twitter)	87,63	10,78
Twitch	6,34	0,74
Reddit	8,67	1,48
Youtube	24,74	1,37
Webové stránky	13,32	1,06
Online hry	17,86	4,12
2 Chan/4 Chan/8 Chan	1,80	0,42
Iné	4,33	1,27

Tabuľka 5

Vzťahy medzi sledovanými premennými (Pearsonove korelačné koeficienty)

Premenné	1	2	3	4	5	6	7
1. Pasívna skúsenosť s NOKI	–						
2. Aktívna skúsenosť s NOKI	,220**	–					
3. Fyzická agresivita	,102**	,280**	–				
4. Verbálna agresivita	,183**	,210**	,439**	–			
5. Hnev	,189**	,080*	,371**	,511**	–		
6. Hostilita	,291**	,102**	,330**	,408**	,612**	–	
7. Aktivistické zámery	,189**	–,066*	–,032	,032	,103**	,086**	–
8. Radikalistické zámery	,059	,150**	,361**	,163**	,172**	,121**	,334**

* – $p \leq 0,05$

** – $p \leq 0,01$

Diskusia

Predmetná štúdia mala za cieľ preskúmať, aké majú mladí ľudia (vo veku 14-21 rokov) na Slovensku skúsenosti s nenávisťnými prejavmi na internete, konkrétne ako často sa s nimi stretávajú, či boli niekedy terčom nenávisti online alebo dokonca sami vytvorili takýto materiál. Pozornosť bola venovaná aj dôvodom, pre ktoré bola nenávisť voči jednotlivcovi alebo skupine namierená, pýtali sme sa tiež na akých online platformách sa najčastejšie s týmito prejavmi stretli. Výsledky ukazujú, že 86,8 % respondentov/iek sa minimálne raz stretlo s nenávisťnými prejavmi online a dokonca v 68,6 % prípadov tieto prejavy aspoň raz nahlásili administrátorom stránky. Tieto hodnoty sú značne vyššie v porovnaní so staršími zahraničnými štúdiami (napr. Hawdon, Oksanen, Räsänen, 2015; Online hate speech, 2018; Costello et al., 2018) a prieskumami v našich kultúrnych podmienkach. Z prieskumu projektu The EU Kids Online network (Machackova et al., 2020) vyplynulo, že 29 % slovenských a 59 % českých detí a dospelujúcich (vo veku 9-17 rokov) sa stretlo s nejakým nenávisťným obsahom na internete, pričom staršie deti boli nenávisti vystavené viac v porovnaní s mladšími. Tieto zistenia sú pomerne znepokojivé, nakoľko kontakt s nenávisťnými prejavmi má negatívne dopady na prežívanie jednotlivcov. Súvisí napríklad s výkyvmi nálad, hnevom, zvýšenou depresivitou a úzkosťou, či zníženou sociálnou dôverou (Hawdon, Oksanen, Räsänen, 2015).

V 38,8 percentách prípadov sa respondenti/ky minimálne raz stali obeťou nenávisťného obsahu alebo komunikácie, ktoré ich urážali či znevažovali. V porovnaní s už spomínanými zahraničnými štúdiami (Hawdon, Oksanen, Räsänen, 2015; Costello, Howdon, 2018) je toto percento opäť o niečo vyššie. Ide o značný nárast aj v porovnaní so staršími dátami zo Slovenska, kedy nenávisťné komentáre či správy dostalo 5 % detí a dospelujúcich (Machackova et al., 2020). Hoci aj bežný kontakt s nenávisťným materiálom môže negatívne vplývať na jeho prijímateľov/ky, následky viktimizácie sú často ešte závažnejšie a dopadajú na duševné zdravie a pohodu, najmä detí a dospelujúcich (tamže). Vyššie riziko môže byť zvlášť u tých respondentov/iek (6,3 %), ktorí/é uviedli, že nenávisť bola voči nim namierená opakovane (viac než päťkrát). Podľa všeobecného modelu agresie (GAM) je predošlá viktimizácia jedným z faktorov, ktorý vedie k agresívnemu správaniu, či dokonca páchaniu trestných činov a túžba po odplate sa označuje za jednu z najsilnejších motivácií pre takéto spôsoby správania (Wachs, Wright, Görzig, podľa Celuchovej et al., 2022). U obetí online nenávisti bola až osemnásobne vyššia pravdepodobnosť, že sa stanú šíriteľmi nenávisťných prejavov. Existuje však aj predpoklad, že osoby, ktoré uverejňujú nenávisťný obsah a trávajú čas na online platformách, kde je takýto naratív akceptovaný, sa nevyhnutne stanú aj jeho obeťou (Costello, Hawdon, 2018).

Na otázky zisťujúce, či sa respondenti/ky aktívne zapojili do tvorby nenávisťných prejavov, 22,1 % odpovedalo, že aspoň raz napísalo nenávisťnú správu a 11,3 % res-

pondentov/iek minimálne raz vytvorilo nenávistný obsah (napr. príspevok, meme, video). Vo výskume M. Costella a J. Hawdona (2018) sa k tvorbe nenávistného online materiálu priznalo 19,8 % Američanov. Ponižujúce alebo nenávistné správy a komentáre namierené voči jednotlivcovi alebo skupine uverejnili 2 % slovenských a 5 % českých detí a dospievajúcich (Machackova et al., 2020). Výsledky našej štúdie opäť poukazujú na istý nárast v porovnaní so staršími štúdiami. U agresorov – autorov nenávistnej komunikácie býva zaznamenaná aj vyššia miera prijatia a akceptovania nenávistných prejavov, či dokonca násilia (Celuch et al., 2022). Napriek tomu, že väčšina tých, ktorí produkujú a šíria nenávistné materiály online, neprejde k páchaniu násilia v offline svete, môžu týmito materiálmi ovplyvňovať a podnecovať ostatných jednotlivcov, ktorí skutočne prejdú od slov k činom. Je známe, že značná časť páchatel'ov extrémistických útokov bola napojená na online komunity, v ktorých medzi sebou komunikovali rôznymi vizuálnymi prostriedkami (internetové mémy, videá, príspevky na sociálnych sieťach), prostredníctvom ktorých mohli vyjadriť svoj svetonázor, šíriť ideológiu a navzájom sa povzbudzovať k násilnej činnosti (Scherneck, Scheuble, 2021).

Zistenia predkladanej štúdie naznačujú, že mladí ľudia na Slovensku majú v značnej miere skúsenosti s nenávistným obsahom na internete, a to dokonca vo vyššej miere v porovnaní so staršími zahraničnými štúdiami. Jedným z možných vysvetlení je, že použitý dotazník *Nenávistný obsah a komunikácia na internete – NOKI* sa nepýtal na kontakt s nenávistnými prejavmi len za určitý časový úsek (napr. za posledných 12 mesiacov). Respondenti/ky tak mohli odpovedať za ľubovoľne dlhšie časové obdobie, čím mohlo dôjsť k istému skresleniu. Na druhej strane, je možné sa domnievať, že naše výsledky poukazujú na pretrvávajúci trend a skutočne sa čoraz viac ľudí stáva svedkami nenávistných prejavov na internete (Costello et al., 2018). Zároveň je potrebné poznamenať, že zber dát sa realizoval v období pandémie koronavírusu (2021-2022), kedy sa mnoho aktivít presunulo do online priestoru. To znamená, že ľudia trávili viac času na internete, a tým sa riziko kontaktu s online nenávisťou prirodzene zvýšilo. Existujú dôkazy, že v čase po významných spoločenských udalostiach, ktoré vytvárajú klímu strachu, neistoty a polarizácie, sa nenávistné prejavy na internete zvyšujú (Online hate speech, 2018) a práve pandémie koronavírusu bola toho dôkazom. Na nárast takýchto naratívov poukazuje aj Monitorovacia správa o stave extrémizmu v Slovenskej republike za obdobie rokov 2020-2021 (2022), ktorá uvádza, že v tomto období došlo k eskalácii napätia v spoločenskom diskurze, k zvýšeniu aktivity hlavných predstaviteľov pravicového extrémizmu v SR, ako aj k samotnému riziku radikalizácie a náboru do extrémistických skupín v online priestore.

Napriek tomu, že sú mladí ľudia bežne vystavení online nenávisti, naše zistenia poukazujú na to, že sa všetci automaticky nestanú aj terčom takéhoto naratívu a ani sa sami nestávajú agresormi a tvorcami nenávistných prejavov, čo je v súlade s vyššie zmieňovanými štúdiami.

Výskum ďalej zistil, že nenávistný obsah na internete bol najčastejšie namierený voči jednotlivcovi/skupine z dôvodu sexuálnej orientácie, a to až v 68,39 percentách prípadov. Ďalšie uvedené dôvody nenávisti boli vzhľad, rasa, či politické názory. Obete nenávisti boli najčastejšie urážané a znevažované z dôvodov ich vzhľadu, sexuálnej orientácie, veku a rodu. Agresori mierili svoju nenávisť voči jednotlivcovi/skupine prevažne z iných dôvodov, ale aj kvôli politickým názorom a sexuálnej orientácii. Dominantnými platformami, na ktorých dochádzalo ku kontaktu s nenávistnými prejavmi, resp. k ich tvorbe a šíreniu, boli sociálne siete (napr. Facebook, Instagram, Tik Tok). Tieto skúsenosti respondentov/iek potvrdzujú prevahu diskurzov krajnej pravice (nacionalizmus, antisemitizmus, nepriateľské postoje voči menšinám a inakosti) v slovenskom online priestore, kde najsilnejšie využívaným médiom je Facebook (Kuchta, 2022). Podľa zistení Európskej komisie proti rasizmu a intolrancii, došlo k nárastu verbálnych prejavov nenávisti voči LGBT ľuďom (Správa ECRI, 2020), na čo poukazujú aj zistenia našej štúdie, kde sexuálna orientácia bola uvádzaná ako príčina nenávisti ako u obetí, tak aj u agresorov. Nenávistné prejavy namierené voči rozličným menšinovým skupinám obyvateľstva prispievajú k vytváraniu predsudkov, diskriminácii a ohrozovaniu demokratických princípov (Castaño-Pulgarín et al., 2021).

V ďalšej časti výskumu sme sledovali vzťahy medzi skúsenosťami s nenávistnými prejavmi, agresivitou a aktivistickými a radikalistickými zámermi. Na základe korelačnej analýzy konštatujeme, že pasívna skúsenosť s NOKI (stretli sa s NOKI, boli obeťou NOKI) korelovala so všetkými subškálami dotazníka agresivity BPAQ, pričom najtesnejší vzťah bol s kognitívnou zložkou agresivity – hostilitou, ktorá predstavuje pocity nespravodlivosti a nepriateľstva (Buss, Perry, 1992). Práve pocity sociálnej nedôvery a hnev bývajú vo vzťahu s vystavením sa nenávistným prejavom (Hawdon, Oksanen, Räsänen, 2015). Aktívna skúsenosť s NOKI (teda skúsenosť agresorov) taktiež kladne korelovala so všetkými subškálami BPAQ, pričom najsilnejší vzťah bol s fyzickou a verbálnou agresivitou, teda inštrumentálnymi komponentmi agresivity. Z definície online nenávistných prejavov, ktoré sú charakterizované ako násilné, agresívne a urážlivé prejavy (Castaño-Pulgarín et al., 2021), je zrejmé, že tu ide o ďalšiu formu agresívneho správania. Vytváranie nenávistných materiálov za účelom znevažovania druhých môže byť len ďalšou formou manifestácie agresivity respondentov/iek.

Zaznamenaný korelačný vzťah medzi pasívnou a aktívnou skúsenosťou s NOKI poukazuje na už vyššie zmienenú skutočnosť, že opakované vystavovanie sa nenávistnému obsahu môže viesť k utvrdzovaniu nenávistných postojov, k ich normalizácii (Costello et al., 2018; Machackova et al., 2020), či vyššej akceptácii nenávisti a násilia ako legitímnej stratégie pri riešení každodenných sociálnych problémov (Pakaslahti, 2000), a to nielen v online prostredí, ale aj v reálnom svete. Z tohto dôvodu bolo zaujímavé pozrieť sa na vzťahy nenávistných prejavov s aktmi politickej mobilizácie,

meranej pomocou Škál aktivistických a radikalistických zámerov. Pasívna skúsenosť s NOKI kladne korelovala so škálou aktivizmu AIS, avšak absentoval štatisticky významný vzťah so škálou radikalizmu RIS. Respondenti/ky, ktorí/é sa stretávali s nenávisťnými prejavmi alebo voči ktorým boli tieto prejavy priamo namierené, mali tendenciu sa zapojiť skôr do legálnych nenásilných politických aktivít. Nenávisťné prejavy bývajú často namierené voči marginalizovaným skupinám, čo môže jednotlivcov motivovať zapojiť sa do aktivít, ktorých cieľom je riešiť problémy týchto skupín a navodiť zmenu. N. Shortland a kolektív (2017) dospeli k podobným výsledkom, kedy vystavenie extrémistickej propagandy malo na respondentov/ky prosociálne účinky.

Aktívna skúsenosť s NOKI bola v zápornom korelačnom vzťahu s aktivizmom a v kladnom vzťahu s radikalizmom, čiže respondenti/ky tvoriaci/e nenávisťné prejavy na internete vykazovali nižší záujem o zapojenie sa do legálnych aktivít a skôr u nich prevažovala ochota zapojiť sa do násilných činov a podporovať skupiny využívajúce násilie ako nástroj pre dosahovanie svojich cieľov. Online platformy, ktoré umožňujú šírenie nenávisťných prejavov, často slúžia radikálnym skupinám na nábor nových členov, či k povzbudzovaniu jednotlivcov k násilným aktom (Schernbeck, Scheuble, 2021). Zároveň je dôležité si uvedomiť, že takéto uzatvorené komunity dokážu naplňať mnoho potrieb jednotlivcov. Často sú zdrojom pocitu spolupatričnosti a zmiernenia pocitu osamelosti (Thorleifsson, Düker, 2021). Ponúkajú priestor, kde sa mladý človek môže slobodne vyjadriť a zdieľať svoje postoje s podobne zmýšľajúcimi ľuďmi. To môže viesť k posilneniu skupinovej identifikácie, ktorá je úzko spätá s politickou mobilizáciou (Trujillo, Prados, Moyano, 2016). Je však dôležité poznamenať, že radikalizácia je dlhý individuálny proces, do ktorého vstupuje veľa premenných a konečné rozhodnutie spáchať násilný čin je ovplyvnené mnohými ďalšími faktormi.

Limity výskumu

Istým nedostatkom nášho výskumu je nerovnomerná distribúcia výskumného súboru podľa krajov a vzdelania. Prevala študentov/iek stredných škôl a gymnázií a nedostatočné zastúpenie respondentov/iek z niektorých krajov Slovenska (bratislavský a banskobystrický), neposkytuje taký obraz o skúsenostiach mladých ľudí s nenávisťnými prejavmi, ktorý by bolo možné generalizovať. Ďalší limit súvisí so samotným dotazníkom Nenávisťný obsah a komunikácia na internete – NOKI, ktorý sa nepýtal na kontakt s nenávisťnými prejavmi len za určitý časový úsek (napr. za posledných 12 mesiacov), ako to robí väčšina iných nástrojov. Získané údaje teda poukazujú na skúsenosti respondentov/iek s online nenávisťou niekedy v priebehu ich života, čo nemusí odzrkadľovať aktuálnu situáciu skúseností s nenávisťnými naratívami online. Ďalšou chýbajúcou informáciou je, koľko času v priemere respondenti/ky trávia v online prostredí a na sociálnych sieťach. Existuje predpoklad, že množstvo stráveného času online môže vplývať aj na frekvenciu kontaktu s online nenávisťnými

prejavmi. Pre lepšie pochopenie mechanizmov vystavovania sa online nenávistným prejavom by bola užitočná aj otázka, či do kontaktu s nenávisťou prichádzajú len náhodne, alebo cielene a vedomo navštevujú platformy, kde sa tieto rétoriky vyskytujú. Napriek opakovanému zdôrazneniu zachovania anonymity nie je možné vylúčiť ani vplyv tendencie respondentov/iek odpovedať sociálne žiaducim spôsobom, čo mohlo taktiež ovplyvniť výsledky analýz.

Záver

Na záver možno skonštatovať, že čoraz viac mladých ľudí je aktívnych v online priestore, čo zvyšuje ich riziko nadobudnutia skúseností s nenávistnými prejavmi. Riešenia, ako zastaviť šírenie nenávisti v online priestore, nie sú jednoduché. Represia a zmazávanie nenávistného obsahu je jednou z možných stratégií, avšak vzniká tu riziko potlačania slobody prejavu, čo neraz môže ešte viac podnietiť proces radikalizácie. Ďalšou stratégiou je posilnenie kontranaratívov a vytváranie akejsi protiváhy šírením posolstiev tolerancie, rešpektu a zdvorilosti. Vzhľadom na širokú škálu možných negatívnych dopadov nenávistných prejavov je dôležité venovať zvýšenú pozornosť rizikovým a ochranným faktorom, ktoré tieto dopady moderujú. Ďalšie skúmanie by sa mohlo zamerať napríklad na emocionálne prežívanie spojené s vystavovaním sa nenávistným naratívom, či na motiváciu tieto materiály sledovať alebo uverejňovať. To môže prispieť k lepšiemu pochopeniu problematiky a nachádzaniu účinných nástrojov na zmiernenie negatívnych dôsledkov. Zvyšovanie mediálnej gramotnosti mladých ľudí, rozvoj ich kritického myslenia a podpora emocionálnej odolnosti či zvládacích stratégií sa javí ako efektívna cesta k ozdraveniu online, ale i offline priestoru.

LITERATÚRA

- ALLEN, J. J. – ANDERSON, C. A. – BUSHMAN, B. J. 2018. The General Aggression Model. *Current Opinion in Psychology*, vol. 19, p. 75-80. DOI: 10.1016/j.copsyc.2017.03.034
- BUSHMAN, B. J. – ANDERSON, C. A. 2020. General Aggression Model. In: BUICK, J. v. d. – ROSKOS-EVOLDSSEN, D. R. (Eds.): *The International Encyclopedia of Media Psychology* [online]. DOI:10.1002/9781119011071.iemp0154
- BUSS, A. H. – PERRY, M. 1992. The Aggression Questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 63, no. 3, p. 452-459. DOI:10.1037//0022-3514.63.3.452
- CASTAÑO-PULGARÍN, S. A. et al. 2021. Internet, social media and online hate speech. *Systematic review. Aggression and Violent Behavior*, vol. 58, art. 101608. DOI: 10.1016/j.avb.2021.101608
- CELUCH, M. – OKSANEN, A. – RÄSÄNEN, P. – MATTHEW COSTELLO, M. – BLAYA, C. – ZYCH, I. – LLORENT, V. J. – REICHELMANN, A. – HAWDON, J. 2022. Factors associated with online hate acceptance: A cross-national six-country study among young adults. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, vol. 19, no. 1, art. 534. DOI:10.3390/ijerph19010534

- CORNING, A. F. – MYERS, D. J. 2002. Individual orientation toward engagement in social action. *Political Psychology*, vol. 23, no. 4, p. 703-729. DOI:10.1111/0162-895X.00304
- COSTELLO, M. – HAWDON, J. 2018. Who are the online extremists among us? Sociodemographic characteristics, social networking, and online experiences of those who produce online hate materials. *Violence and Gender*, vol. 5, no. 1, p. 55-60. DOI: 10.1089/vio.2017.0048
- COSTELLO, M. – BARRETT-FOX, R. – BERNATSKY, C. – HAWDON, J. – MENDES, K. 2018. Predictors of viewing online extremism among america's youth. *Youth and Society*, vol. 55, no. 5, p. 710-727. DOI: 10.1177/0044118X18768115
- COUTO, C. – MODESTO, J. G. 2020. The influence of Facebook on political activism and radicalism. *Psico-USF*, vol. 25, no. 4, p. 637-644. DOI: 10.1590/1413/82712020250404
- DIMITROVA, D. S. – KAISHEV, V. K. – TAN, S. 2020. Computing the Kolmogorov-Smirnov distribution when the underlying cdf is purely discrete, mixed or continuous. *Journal of Statistical Software*, vol. 95, no. 10, p. 1-42. DOI:10.18637/jss.v095.i10
- ELLIS, A. – DALAINE, A. 2022. Manual for Designing Secondary Level Interventions for At-Risk Youths in an Open Setting [online]. Luxembourg: Publications Office of the European Union. [cit. 30.10.2022]. Dostupné na: https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2022-04/ran_paper_comprehensive_youth-interventions_042022_en.pdf
- HAWDON, J. – OKSANEN, A. – RÄSÄNEN, P. 2015. Online extremism and online hate: exposure among adolescents and young adults in four nations. *Nordicom – Information*, vol. 37, no. 3-4, p. 29-37.
- CHETTY, N. – ALATHUR, S. 2018. Hate speech review in the context of online social networks. *Aggression and Violent Behavior*, vol. 40, p. 108-118. DOI:10.1016/j.avb.2018.05.003
- KUCHTA, R. 2022. Extrémizmus v online priestore na Slovensku: Aktéri, témy, platformy a stratégia. Londýn: Institute for Strategic Dialogue, 2022.
- MACHACKOVA, H. – BLAYA, C. – BEDROSOVA, M. – SMAHEL, D. – STAKSRUD, E. 2020. Children's experiences with cyberhate. *EU Kids Online*. DOI: 10.21953/lse.zenkg9xw6pua
- MCCAULEY, C. – MOSKALENKO, S. 2008. Mechanisms of political radicalization: Pathways toward terrorism. *Terrorism and Political Violence*, vol. 20, no. 3, p. 415-433. DOI: 10.1080/09546550802073367
- Monitorovacia správa o stave extrémizmu v Slovenskej republike za obdobie rokov 2020-2021* [online]. 2022. Úrad vlády Slovenskej republiky. [cit. 30.10.2022]. Dostupné na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/27775/1>
- MOSKALENKO, S. – MCCAULEY, C. 2009. Measuring political mobilization: The distinction between activism and radicalism. *Terrorism and Political Violence*, vol. 21, no. 2, p. 239-260. DOI: 10.1080/09546550902765508
- PACHECO, E. – MELHUIH, N. 2018. Online hate speech: A survey on personal experiences and exposure among adult New Zealanders [online]. NETSAFE. ISBN: 978-0-473-46020-4 [cit. 30.10.2022]. Dostupné na: <https://www.netsafe.org.nz/wp-content/uploads/2019/11/onlinehatespeech-survey-2018.pdf>
- PAKASLAHTI, L. 2000. Children's and adolescents' aggressive behavior in context: The development and application of aggressive problem-solving strategies. *Aggression and Violent Behavior*, vol. 5, no. 5, p. 467-490. DOI:10.1016/S1359-1789(98)00032-9
- PFUNDMAIR, M. – PAULUS, M. – WAGNER, E. 2020. Activism and radicalism in adolescence: an empirical test on age-related differences. *Psychology, Crime and Law*, vol. 27, no. 8, p. 815-130. DOI: 10.1080/1068316X.2020.1850725
- SHORTLAND, N. – NADER, E. – IMPERILLO, N. – ROSS, K. – DMELLO, J. 2017. The interaction of extremist propaganda and anger as predictors of violent responses. *Journal of Interpersonal Violence*, vol. 36, no. 3-4, p. 1391-1411. DOI: 10.1177/0886260517747599

- SCHERNBECK, N. – SCHEUBLE, S. 2021. Lone actors jointly taking stock of recent developments and combining knowledge [online]. Conclusion paper RAN Cross-cutting thematic event, 21-22 April 2021, online. European Commission, RAN. [cit. 30.10.2022]. Dostupné na: https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2021-09/ran_conclusion_paper_cross-cutting_thematic_event_lone_actors_21-22_042021_en.pdf
- Správa ECRI o Slovenskej republike (Šiesty monitorovací cyklus) [online]. 2020. Council of Europe [cit. 8.12.2020]. Dostupné na: <https://rm.coe.int/ecri-6th-report-on-the-slovak-republic/1680a0a08a>
- THORLEIFSSON, C. – DÜKER, J. 2021. Radicalisation Awareness Network: Lone Actors in Digital Environments [online]. Luxembourg: Publications Office of the European Union. [cit. 30.10.2022]. Dostupné na: https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2021-10/ran_paper_lone_actors_in_digital_environments_en.pdf
- TOMŠÍK, R. 2017. Kvantitatívny výskum v pedagogických vedách. Úvod do metodológie a štatistického spracovania. Nitra: PF UKF. ISBN: 978-80-558-1206-9.
- TRUJILLO, H. M. – PRADOS, M. – MOYANO, M. 2016. Psychometric properties of the Spanish version of The Activism and Radicalism Intention Scale / Propiedades psicométricas de la versión española de la escala de intención de activismo y radicalismo. *Revista de Psicología Social*, vol. 31, no. 1, p. 157-189. DOI: 10.1080/02134748.2015.1101317

Súhrn: Predmetom štúdie bolo zistiť, aké majú slovenskí/é študenti/ky skúsenosti s nenávisťným obsahom a komunikáciou na internete a aký je vzťah týchto premenných s agresivitou jednotlivca a jeho aktivistickými a radikalistickými zámermi. Výskumné premenné boli mapované autor-ským dotazníkom Nenávisťný obsah a komunikácia na internete (NOKI), Dotazníkom agresivity (BPAQ) a Škálami aktivistických a radikalistických zámerov (ARIS). Výskumu sa zúčastnilo 946 respondentov vo veku 14 – 21 rokov, z toho 72 % žien. Minimálne raz sa s nenávisťným obsahom a komunikáciou na internete stretlo 86,8 % respondentov/iek, viac než päťkrát 42,1 % . Obeťami nenávisťného obsahu a komunikácie bolo 38,8 % respondentov/iek. Približne 22,1 % sa vyjadrilo, že minimálne raz napísali nenávisťnú správu a 11,3 % respondentov/iek minimálne raz vytvorilo nenávisťný obsah. Nenávisťný obsah a komunikácia boli najčastejšie namierené voči jednotlivcovi/skupine z dôvodov sexuálnej orientácie, vzhľadu, rasy, politických názorov, či iných dôvodov. Pasívna skúsenosť s nenávisťným obsahom na internete korelovala so všetkými skúmanými premennými okrem škály radikalizmu. Aktívna skúsenosť (tvorba nenávisťného obsahu) korelovala štatisticky významne so všetkými skúmanými premennými vrátane radikalizmu, korelácia so škálou aktivizmu bola záporná.

Kľúčové slová: nenávisťný obsah, nenávisťná komunikácia, agresivita, aktivistický a radikalistický zámer

Jarmila Zsírosová pracuje vo Výskumnom ústave detskej psychológie a patopsychológie ako psychologička a výskumná pracovníčka. Výskumne sa venuje témam radikalizácie a extrémizmu a iným formám rizikového správania mládeže.

Robert Tomšík pracuje vo Výskumnom ústave detskej psychológie a patopsychológie a zameriava sa na problematiku psychometriky, metodológie, štatistiky a psychologických diagnostických nástrojov. Od roku 2015 sa taktiež venuje témam temnej triády, narcistickej poruche osobnosti a syndrómu narcistického zneužívania.